

eul_wid: rhg-ag

Ἀνώνυμος ῥητορικὸς λόγος · Rhetorical Treatise Anonymous

Expositithe Art of Rhetoric

Ἐκθεσις τῆς ῥητορικῆς τέχνης

Period: Ῥωμαϊκὴ Roman
Dialect: Κοινὴ τεχνικὴ Technical Koine
Domain: Ῥητορικὴ Oratory
Format: Λόγος Oration

3.725. (1t) ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΕΚΘΕΣΙΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ. Πρὸ τῆς ἀκριβοῦς ἐκθέσεως τῶν κατὰ μέρος ὀφειλόντων ἐν τῷ παρόντι θεωρηθῆναι πονήματι ζήτημά τι βούλομαι προεκθέσθαι δυνάμενον οὐκ ὀλίγον συμβαλέσθαι πρὸς τὴν εὐσέβειαν. ἔστι δὲ τοιοῦτον. Ζητοῦσί τινες τῶν τῆς ἔξω παιδείας εἰ ἐκ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις δέδοται ἡ ῥητορικὴ. Ἕλληνες μὲν οὖν ἐκ θεοῦ τὴν ταύτης λέγοντες γένεσιν μυθικῇ τινι χρῶνται μαρτυρίᾳ πρὸς τὴν ἀπόδειξιν· αὕτη δ' ἐστίν, ὡς ἄρα οἱ θεοὶ μετὰ τὴν τοῦ κόσμου τούτου δημιουργίαν προσετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Διὸς ἄλλος ἄλλο τι προσαγαγεῖν καὶ διακοσμήσαι τόδε τὸ πᾶν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι προσέφερον ἕκαστος ὃ τι ἂν δύναίτο, ὁ δὲ Ἑρμῆς τὴν ῥητορικὴν ἐχαρίσατο. οὕτω μὲν οὖν Ἑλλήνων παῖδες μυθεύονται· οἱ δὲ καθ' ἡμᾶς ἐκ θεοῦ ταύτην δεδόσθαι τοῖς ἀνθρώποις λέγοντες καὶ συλλογισμῷ τινι χρῶνται πρὸς τὴν ἀπόδειξιν. ἐκ θεοῦ πάντα τὰ ἀγαθὰ τῶν ἀγαθῶν δέ τι καὶ ἡ ῥητορικὴ ἐκ θεοῦ ἄρα ἐστίν ἡ ῥητορικὴ. Ὅτι δὲ καὶ ἐν τῷ θεῷ ἡ ῥητορικὴ, Ἕλληνες μὲν καὶ πάλιν μυθικαῖς χρῶνται ταῖς ἀποδείξεσιν· ποτὲ μὲν δικαζομένους αὐτοὺς τοὺς θεοὺς παρεισάγοντες, ὡς Ἄρην καὶ Ἀθηνᾶν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ τῆς Ἀττικῆς, καὶ Ἄρην πάλιν καὶ Ποσειδῶνα ὑπὲρ Ἀλιρρόθιου, Εὐμενίδας τε καὶ Ὀρέστην ὑπὲρ τῆς μητροφονίας.

3.726 ποτὲ δὲ καὶ βουλευομένους περὶ Ἰλίου, καθά φησιν Ὅμηρος. ποτὲ δὲ τοὺς μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐγκωμιάζοντας, τοὺς δὲ διαβάλλοντας· ἡμεῖς δὲ κάνταῦθα τῶν μύθων ἀφειμένοι τῆς ἀληθείας φροντίσωμεν, δεικνύντες καὶ τοῖς τρισὶν εἵδεσι τῆς τέχνης τὸν θεὸν χρησάμενον· τῷ μὲν συμβουλευτικῷ δι' ὧν λέγει, „ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν.“ τῷ δὲ δικανικῷ δι' ὧν τῷ παραβάντι δικάζει, καὶ δι' ὧν ὁ αὐτὸς ὁμοῦ δικαστῆς καὶ κατήγορος γίνεται· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ νομοθετήσας ἅμα καὶ ἀδικούμενος· τῷ δὲ πανηγυρικῷ δι' ἐκείνων, „καὶ εἶδεν ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν.“ Ὡς ἂν δὲ κατὰ τὸν ἀκριβῆ λόγον, τίνα τὰ τῆς ῥητορικῆς εἶδη καὶ μέρη, συνίδωμεν, ἄνωθεν ποθεν τῆς διαιρέσεως ἀρξώμεθα.

3.727. (12) ἡ ποιότης ἔστι καὶ αὕτη γενικώτατον γένος· ὑπὸ δὲ ταύτην ἐστὶν ἕξις καὶ διάθεσις· ὑπὸ δὲ τὴν ἕξιν ἐπιστήμη καὶ ἀρετὴ· ὑπὸ δὲ τὴν ἐπιστήμην τέχνη, ὁμωνύμως τῷ γένει καὶ αὕτη καλουμένη ἐπιστήμη· ὑπὸ δὲ τὴν τέχνην λογικὴ τέχνη καὶ πρακτικὴ· ἡ οὖν λογικὴ τέχνη ἢ περὶ λόγους καὶ πράγματα καταγίνεται καὶ τοιαῦτά τινα, καὶ ποιεῖ τὴν γραμματικὴν· ἡ περὶ πολιτικὰ πράγματα, καὶ ποιεῖ τὴν ῥητορικὴν· ἡ περὶ πάντα ἐπίσης, καὶ ποιεῖ τὴν διαλεκτικὴν. Διαιρεῖται δὲ κ. τ. λ. Ἔλθωμεν δὲ καὶ ἐπὶ τὴν τῶν πολυθρυλλήτων κεφαλαίων ζήτησιν, ὅκτῳ τὸν ἀριθμὸν, ὡς φασι, τυγχάνόντων.

3.728. (4) ἔστι δὲ ταῦτα· ὁ σκοπὸς, τὸ χρήσιμον, τὸ γνήσιον, ἡ τάξις τῆς ἀναγνώσεως, ἡ αἰτία τῆς ἐπιγραφῆς, ἡ εἰς τὰ μέρη διαίρεσις, ὁ διδασκαλικὸς τρόπος καὶ ἡ ὑπὸ τι μέρος ἀναφορά. Σκοπὸς τοῖνυν ἐστὶ τῶν προγυμνασμάτων προασκῆσαι καὶ προεθίσαι ἡμᾶς εἰς τὰ κατὰ ῥητορικὴν εἶδη καὶ μέρη, καὶ ἔτι εἰς τὰ τοῦ πολιτικοῦ λόγου μέρη. τὸ χρήσιμον ἀπὸ τοῦ σκοποῦ φανερόν· χρησιμεύει γὰρ ἡμῖν εἰς τὰ κατὰ ῥητορικὴν εἶδη καὶ μέρη. τὸ γνήσιον ἀπὸ τοῦ ἐπιφερομένου παλαιοῦ ἐπιγράμματος εἰς αὐτόν ἐστι κατάδηλον. λέγει γάρ· Εἴ σοι ῥητορικῆς φίλος πόθος ἔμπεισε θυμῷ, Μὴ σε γυμνασίῃ Ἀφθονίοιο λάθῃ. Ἡ δὲ τάξις, ὅτι δικαίως προετάγη τὸ παρὸν βιβλίον τῶν ἄλλων τῶν περὶ ῥητορικῆς, διὰ τὸ εἶναι εἰσαγωγὴν, καὶ δέον τὰς εἰσαγωγὰς τῶν πρὸς ἃ εἰσάγουσι προτερεύειν. Ἡ δὲ αἰτία τῆς ἐπιγραφῆς ἔστι κατάδηλος ἐκ τῶν εἰρημένων. Ἡ δὲ εἰς τὰ κεφάλαια διαίρεσις δῆλον ὅτι τέμνει τὸ βιβλίον εἰς τε τὰς πρὸς τὸ συμβουλευτικὸν εἶδος γυμναζούσας ἡμᾶς γυμνασίας, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς ῥητορικῆς εἶδη. Ὁ διδασκαλικὸς τρόπος, φασὶν, ὅτι τεσσάρων ὄντων διδασκαλικῶν τρόπων, διαιρετικοῦ, ὀριστικοῦ, ἀποδεικτικοῦ καὶ ἀναλυτικοῦ τῷ μὲν ὀριστικῷ χρῆται, ἡνίκα ὀρίζεται τὰ γυμνάσματα, τὸν μὲν μῦθον λέγων εἶναι λόγον ψευδῆ ἀλήθειαν εἰκονίζοντα, τὸ δὲ διήγημα ἔκθεσιν πράγματος γεγονότος ἢ ὡς γεγονότος τῷ δὲ διαιρετικῷ, ἡνίκα διαιρεῖ τῶν συγγραμμάτων ἕκαστον λέγων, ὅτι τοῦ μύθου τὸ μὲν ἐστὶ λογικόν, τὸ δὲ ἠθικόν, τὸ δὲ μικτόν. τούτοις μὲν οὖν τοῖς δυσὶν ἐνεργείᾳ κέχρηται· φασὶ δὲ καὶ αὐτόν τῷ ἀναλυτικῷ χρήσασθαι τρόπῳ, ἐν τῷ λέγειν τοῦ μύθου τὸ γένος· ἀπὸ γὰρ τῶν κάτω καὶ ὑστέρων πρόεισιν ἐπὶ τὰ ἄνω καὶ πρῶτα, ἥτοι ἀπὸ τοῦ μύθου ἐπὶ τὰ ἐξ ὧν ἔσχε τὴν γένεσιν.

3.729 τοῦτο δὲ ἐστὶν ἴδιον τοῦ ἀναλυτικοῦ τρόπου, τὸ ἀπὸ τῶν ὑστέρων ἐπὶ τὰ πρῶτα ἔρχεσθαι. τὴν δὲ ὑπὸ τὸ μέρος ἀναφορὰν ἐπὶ τοῦ παρόντος βιβλίου ζητήσαντές τινες ἀναφέρεσθαι φασιν αὐτὸ οὔτε εἰς τὸ θεωρητικόν, ἐπεὶ μηδὲ φυσιολογεῖ, ἢ θεολογεῖ ἢ μαθηματικεύεται· ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὸ πρακτικόν, οὐδὲ γὰρ διδάσκει, πῶς δεῖ κοσμεῖν τὰ ἥθη, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τούτων, τὸ μεθοδικόν καὶ ὀργανικόν, ἔστι δὲ τοῦτο τὸ λογικόν, κανόνας γὰρ καὶ μεθόδους διδάσκει. Τινὲς δὲ καὶ τὸν χαρακτῆρα ζητοῦσι τοῦ παρόντος βιβλίου. χαρακτῆρες δὲ εἰσὶ τρεῖς· ἄδρὸς, ταπεινός, μέσος· ἄδρὸς μὲν οὖν ἐστὶν ὁ κομπηρὰς ἔχων λέξεις, νοῦν δὲ ταπεινόν, ὡς ἔχει τὰ τοῦ Λυκόφρονος, ὃν καὶ μὴ οὔσαν καὶ φαινομένην ἔχειν φασὶ τὴν δεινότητα. ταπεινὸς δὲ ὁ μήτε νοῦν ἔχων ὑψηλόν, λέξεις δὲ συνήθεις τε καὶ τετριμμένας, ὡς τὰ τοῦ θεολόγου συγγράμματα, ὃν καὶ οὔσαν καὶ φαινομένην ἔχειν φασὶ τὴν δεινότητα. μέσος δὲ ὁ μήτε νοῦν ἔχων ὑψηλόν, μήτε λέξεις κομπηρὰς, ἀλλ' ἀμφοτέρω μέτρια· οἷά ἐστιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ τοῦ Χρυσοστόμου, ὃν καὶ οὔσαν καὶ μὴ φαινομένην ἔχειν φασὶ τὴν δεινότητα. Χρῆται οὖν Ἀφθόνιος ἐνταῦθα καὶ τοῖς τρισὶ χαρακτῆρσι· τῷ μὲν ἄδρῳ, ὡς ἐν τῇ ἡθοποιίᾳ· τῷ δὲ ἀνειμένῳ καὶ ταπεινῷ, ὡς ἐν τῇ ἐκφράσει, καθάπερ καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε λέγει δεῖν τὸν χαρακτῆρα ἀνειμένον ἐκφέρειν, τῷ δὲ μέσῳ, ὡς ἐν τισὶ τῶν ἄλλων.

3.731. (9) οἱ γὰρ γύπες ἀσυνδύαστως τίκτουσιν, ὃ καὶ παρατηρεῖν φησι δεῖν ὁ μέγας Βασίλειος πρὸς τοὺς γελῶντας ἡμῶν τὸ μυστήριον, ὁπότεν ἀκούωσι θεοτόκον παρθένον γεννήσασαν, καὶ πάλιν ἐν παρθενίᾳ διαμείνας. ἐπὶ τῆς ἐπαγωγῆς οὖν οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον τὸ συναγόμενον, διότι τὰ μὲν καθόλου τῶν μερικῶν διῴκνεται, τὰ δὲ μερικὰ οὐ πάντως τῶν καθόλου. Ἐνθύμημα δὲ κ. τ. λ. Καὶ καθόλου γε ἐρεῖν, ῥητορικῆς μὲν εἰσὶν ὄργανα τὸ κεφάλαιον, τὸ ἐπιχείρημα, ἡ ἐργασία, τὸ ἐνθύμημα καὶ τὸ παράδειγμα· διαλεκτικῆς δὲ ὁ συλλογισμὸς καὶ ἡ ἐπαγωγή. Παραδείγματα τῶν εἰρημένων. συνεχῶς κατατρέχοντος Φιλίππου Χερρόνησον, γράφει Δημοσθένης διορύξαι τὸν Ἰσθμόν. κεφάλαιον, χαλεπὸν διορύξαι Χερρόνησον. ἡ λύσις αὐτοῦ κατὰ ἔνστασιν, ὅτι οὐ χαλεπὸν τὸ διορύξαι, εἴτα ἐπιχείρημα ἀπὸ τοῦ πράγματος· γῆν γὰρ ὀρύζομεν, παιδιὰ δὲ τὸ ὀρύσσειν· εἴτα ἐργασία ἀπὸ παραδείγματος, ὅτι καὶ βασιλεὺς τῶν Περσῶν δεηθείς ποτε διώρυξε τὸν Ἄθω.

3.732 εἶτα ἐνθύμημα εἰς τοῦτο· καί τοι ἐκεῖνος μὲν διώρυξεν ὄρος, ἡμεῖς δὲ γῆν ὀρύξομεν. Παραβολὴ δέ ἐστιν, εἴ τις εἴποι, δεῖν τοὺς γονέας τιμᾶν, εἶτα ἐργασίαν θεῖν ἐκ τῆς παραβολῆς· καὶ γὰρ θηρίων ἔστιν ἃ τοῦτο ποιεῖ. Ἔτι διαφέρει ῥητορικὴ καὶ διαλεκτικὴ, ὅτι ἡ μὲν κ. τ. λ. πείρα γὰρ ἐστὶν ἑνὸς ἢ καὶ πλέον τοῦ ἑνὸς ἐπιστάσια καὶ γνῶσις πράγματος, χωρὶς τοῦ καὶ τὴν αἰτίαν καὶ τὸν κανόνα ἀποδοῦναι τοῦ γινωσκομένου· ὥσπερ εἴ τις ἰατρὸς πυρέξαντι πιεῖν ὕδωρ δούς ἐξάντη τῆς νόσου πεποίηκεν· εἶτα τοῦθ' ἕτερος ἰδὼν καὶ μὴ διακρίνας τὴν ἕξιν τοῦ πάσχοντος, δούς ἐτέρῳ ἀπέκτεινεν. δῆλον γὰρ, ὡς οὐκ ἤδει τῶν παθῶν τὴν αἰτίαν, ὅτι τὸ μὲν ἦν ἐκ φλέγματος καὶ χολῆς μελαίνης, (καὶ) διὰ τοῦτο ἀπέκτεινε, τὸ δὲ ἐξ ἄκρας ξηρότητος καὶ θερμότητος καὶ διὰ τοῦτο ἔσωσεν, κατὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὖν οἱ ἔμπειροι τῆς ἀληθείας ἀποτυγχάνουσι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς καιρίοις· καθάπερ οἱ ἀστρολόγοι, ὅτι αὐτοὶ ἐνιαυτοῖς τὰς ἐπὶ τῶν ἄστρων θέσεις ὑπέστησαν· ἡ δὲ τέχνη ἐν μὲν τοῖς λόγοις καὶ κανόνισιν κ. τ. λ. σθένης ἐν ἐνὶ μὲν τῶν Φιλιππικῶν κατασκευάζει τὸ φυλάξαι τάγαθὰ τοῦ κτήσασθαι χαλεπώτερον, ἐν ἐτέρῳ δὲ τὸ κτήσασθαι τοῦ φυλάξαι· ὅπερ καὶ Ἀριστείδης ἐν τῷ τέλει τοῦ ὑπὲρ ῥητορικῆς λόγου ἐπισημαίνεται.

3.733 αὐτὸς δὲ Ἀριστείδης τάναντία μελετῶν αὐτὸς ἑαυτῷ διαδείκνυται νῦν μὲν ἐν τοῖς Λευκτρικοῖς αὐτοῦ λόγοις, νῦν δὲ ἐν τοῖς Σικελικοῖς· οὐκοῦν οὐκ ἐπιστήμη ἢ ῥητορικὴ, ἀλλὰ τέχνη. ἔσται ἄρα ῥητορικὴ μέθοδος λογικὴ εἰσηγουμένη τὸ δέον μετὰ πειθοῦς πρὸς γε τὸ παρεστὸς χρήσιμον. Ἐπεὶ οὖν οὕτω ταῦτα, ζητητέον, περὶ ποίου λόγου δύναμιν ὁρᾶται ἡ ῥητορικὴ, καὶ ἀπὸ ποίου λόγου λογικὴ τέχνη αὕτη λέγεται. ἰστέον τοίνυν, ὡς ὁ λόγος ὁμώνυμός ἐστι φωνῇ, καὶ ἔστι διττός, ὃ τε δημιουργικὸς καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς. ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ δημιουργικοῦ λόγος οὐδεὶς ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι. καλῶς γὰρ ὑπὸ τινος εἴρηται τῶν ἔξω σοφῶν, ὅτι θεὸν νοῆσαι μὲν χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον. ὃν ἀποδεχόμενος ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὕτω φησὶν, ἵνα καὶ δόξη κατειληφέναι τῷ χαλεπὸν εἰπεῖν, καὶ διαφύγη τῷ ἀνεκφράστῳ τὸν ἔλεγχον. καὶ πάλιν τί μὲν ἐστὶ τὸ θεῖον οὐκ ἴσμεν, τί δὲ οὐκ ἔστιν, ἐπιστάμεθα· ἐξ ἀποφάσεως γὰρ, οὐκ ἐκ καταφάσεως τὰ τοῦ θεοῦ γινώσκουμεν. Ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς λόγος διττός ἐστιν, ὃ τε ἐνδιάθετος, καθ' ὃν βουλευόμεθα, καὶ ὁ προφορικὸς, καθ' ὃν φθεγγόμεθα.

3.734 ὀρίζονται δὲ τὸ μὲν ἐνδιάθετον ἔννοϊαν ἀνθρωπίνην, καθ' ἣν ἡμῖν περιγίνεται τὸ, τί χρὴ λέγειν καὶ τί χρὴ πράττειν· τὴν μὲν ἔννοϊαν ἀντὶ γένους λαμβάνοντες, τὰ δὲ λοιπὰ ἀντὶ διαφορῶν. τινὲς δὲ καὶ οὕτως αὐτὸν ὀρίζονται· ἐνδιάθετός ἐστι λόγος ἕξις ψυχῆς ἀνθρώπου, καθ' ἣν λογικοὶ ἐσμεν· τὴν μὲν ἕξιν ὡς γένος τιθέντες· ἔχει γὰρ πάντα τὰ ζῶα ἕξιν τινὰ φυσικὴν· ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ σώματος ἕξις ἢ ἰσχύος ἢ εἰδούς ἢ τινος τοιούτου, προσέθηκαν τὸ ψυχῆς αὐθις δὲ ἀποδιίστωντες τὴν τοιαύτην ψυχικὴν ἕξιν τῶν ἀλόγων ζώων· κάκεῖνα γὰρ ἔχει ψυχικὴν ἕξιν, ὡς θυμικὸς μὲν ὁ λέων, νωθρὸς δὲ ὁ ὄνος· προσέθηκεν καθ' ἣν λογικοὶ ἐσμεν, τὸ ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου διοριζόμενοι. λογικοὶ γὰρ λεγόμεθα, μὴ μόνον καθ' ὃ λόγῳ χρώμεθα, διδόντες τοῦτον ἀλλήλοις καὶ ἀντιλαμβάνοντες ἐν μέρει, καὶ διὰ τούτου τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν, ὃ φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, ἀποκαλύπτοντες· ἀλλὰ καὶ καθ' ὃ βουλευόμεθα περὶ τῶν πρακτέων ἢ μὴ, καὶ τὸ μεῖζον ἀπάντων καὶ τιμιώτερον καὶ πρότερον τῇ φύσει καὶ προγινωσκόμενον, καθ' ὃ θεὸν ὁμολογοῦμεν εἶναι τοῦδε τοῦ παντὸς ποιητὴν τε καὶ συνοχέα καὶ προνοητὴν καὶ δεσπότην, καὶ τούτῳ εὐγνωμόνως ἡμᾶς αὐτοὺς ὑποτάττομεν. Τὸν δὲ προφορικὸν ὀρίζονται οὕτως· προφορικὸς ἐστὶ λόγος δήλωσις ἐννοίας ἀνθρώπου διὰ φωνῆς ἐνάρθρου· τὴν μὲν δήλωσιν γένος ἡγούμενοι, ἐπειδὴ δὲ καὶ πραγμάτων ἐστὶ δήλωσις, ὡς καπνὸς τοῦ πυρὸς, προστιθέντες τὸ ἐννοίας ἀνθρώπου· καὶ ἐπεὶ δυνατόν ἐστι πάλιν αὐτοῦ ἔννοϊαν καὶ δι' ὀρχήσεως δηλωθῆναι· τουτέστιν ὅτι χαίρει καὶ ἀγαλλιᾶται, προσέθηκαν τὸ διὰ φωνῆς· ἀλλ' ἐπεὶ καὶ στενάζων τις καὶ καγχάζων δηλοῖ τὴν ἑαυτοῦ ἔννοϊαν διὰ φωνῆς, ἀλλ' ἀνάρθρου καὶ ἀσημάντου, προσέθηκαν τὸ ἐνάρθρου. Ἔστι δὲ καὶ πρῶτος τῇ φύσει ὁ ἐνδιάθετος τοῦ

προφορικοῦ, ἐπεὶ καὶ συναναιρεῖ μὲν αὐτὸν, οὐ συναναιρεῖται δὲ, ἀλλὰ καὶ πάντες ἄνθρωποι λογικοὶ λεγόμεθα κατὰ τὸν ἐνδιάθετον· εἶγε καὶ καθεύδοντες καὶ σιωπῶντες λογικοὶ λεγόμεθα, καὶ ὁ Πυθαγόρας δὲ λογικὸς ἐλέγετο, τοσοῦτον χρόνον σιωπὴν ἀσκήσας.

3.735 Τοσούτων τοίνυν τῶν σημαινομένων ὄντων τοῦ λόγου, φασὶν, ὅτι ἡ ῥητορικὴ ἐκατέρωθεν λέγεται τέχνη, ἀπὸ τε τοῦ προφορικοῦ καὶ τοῦ ἐνδιαθέτου· ἀπὸ μὲν τοῦ ἐνδιαθέτου, καθ' ὃ κοσμεῖ αὐτὸν κατὰ τὴν εὐρεσιν τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τῶν νοημάτων· ἀπὸ δὲ τοῦ προφορικοῦ, καθ' ὃ καὶ αὐτὸν κοσμεῖ χαριζομένη τὸ εὐφραδῶς καὶ εὐρύθμως λέγειν, εἵπερ καὶ αὐτὸς τὴν τῶν λέξεων συνθήκην καὶ εὐρυθμίαν ἐκύρωσεν. κοσμεῖ δὲ καὶ ἡ γραμματικὴ, τὸ ἄπταιστον αὐτῷ παρέχουσα, δι' ἧς τοὺς βαρβαρισμοὺς καὶ σολοικισμοὺς ἐκφεύγομεν. Ἐπεὶ δὲ πειθοὺς δημιουργὸν τὴν ῥητορικὴν εἶναι λέγομεν, ζητητέον τί ἐστὶ τὸ ἀληθές, καὶ τί τὸ πιθανόν, καὶ τίς διαφέρει οὖν ἀλλήλων. Ἔστι τοίνυν ἀληθές μὲν τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ κεκτημένον τὴν τοῦ ὅ ἐστι μαρτυρίαν, ἀλλ' οὐχὶ δεόμενόν τινος πρὸς παράστασιν τῆς ἑαυτοῦ ιδιότητος· ἢ ἵνα σαφέστερον εἴπω, τὸ δι' ἑαυτὸ ὄν ὅπερ ἐστὶ λεγόμενον αἰεὶ, ἀλλὰ μὴ δι' ἕτερον· ὡς τὸ τὸν ἥλιον εἶναι λαμπρὸν, τὸ πῦρ θερμὸν, τὴν ἡμέραν φαεινὴν, τὴν δὲ νύκτα σκοτεινὴν· ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, οἴκοθεν ἔχοντα τὴν τοῦ ὅ εἰσι μαρτυρίαν, οὐδενὸς δέονται τῶν ἔξωθεν πρὸς παράστασιν τῆς ἑαυτῶν ιδιότητος, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐφ' ὧν μὴ ἐγχωρεῖ λόγον εἰπεῖν ἐναντίον· ἢ ὑπεναντίον ἢ ὅπως οὖν ἀντικείμενον· τὸ γὰρ τὸν θεὸν ἀγαθὸν εἶναι καὶ δημιουργὸν καὶ προνοητὴν καὶ κηδεμόνα τοῦδε τοῦ παντός, οὐχ ἀπλῶς ἐστὶν ἀληθές, ἀλλ' ὑπὲρ πᾶσαν ἀλήθειαν, καὶ πολλῶ μᾶλλον πιστεύεσθαι δικαιότερον, ἢ εἴ τις ἐν καθαρᾷ μεσημβρίᾳ πρὸς τὸν ἥλιον ἀποβλέπων, ὁμολογεῖ τοῦτον εἶναι φανότατον· ἀλλ' ἐπεὶ τὸ ἀληθές ἡμῖν ἐνταῦθα ὑπόκειται, ὧς μηδαμῶς ἔτυχε τὸ ψεῦδος ἐπηρεάσαν, ἐνταῦθα δὲ πολλοὶ τῶν ἀσεβῶν τε καὶ αἰρετικῶν τὴν αὐτοῦ δόξαν διέβαλον, καθάπερ ὁ Μαρκίων καὶ ὁ Μάνης, καὶ πρὸ τούτων Ἕλληνες, ὁ μὲν οὐκ ἀγαθὸν εἶναι εἰπὼν τὸν τὸ πᾶν τοῦτο συστησάμενον, τῶν δὲ οἱ μὲν μὴδὲ εἶναι τὸ παράπαν θεὸν δογματίσαντες, οἱ δὲ τὴν τοῦ παντός δημιουργίαν ἀναθέντες τοῖς δαίμοσι· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἔρρειν ἐκείνους ἀφέντες, καθ' ὑπεροχὴν ἀσύγκριτον καὶ ἀπαράμιλλον ἐπὶ θεοῦ τὴν τοῦ ὅ ἐστὶν ἀλήθειαν εἶναι φαμέν κατὰ τὸ κρύφιον τῆς αὐτοῦ θείας οὐσίας καὶ πάσῃ φύσει οὐρανίᾳ τε καὶ ἐπιγείῳ παντάπασιν ἄγνωστον, καθάπερ αὐτὸν ὑπερούσιον εἶναι πιστεύομεν, ὑπέρθεον, ὑπεράγαθον, καὶ ἀπλῶς ἅ ἐπὶ θεοῦ λέγεται καὶ σημαίνουσιν αὐτὸν εἶναι ὑπὲρ πᾶν ὄνομα οὐσίας ἢ ἐνεργείας ἢ τοιούτου τινὸς δηλωτικοῦ.

3.736 Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀλήθεια στάσις καὶ ἐδραίωσις καὶ οἷον ἀκινήσις· ὅθεν τὰ παρὰ ταύτην ὡς ἐπὶ πολὺ καὶ ἐπ' ἔλαττον καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐγκλινόμενα τῆς κατὰ τὸν ὅρον ἀκριβείας τοῦ ἀληθοῦς ἐκπίπτουσιν. αὐτίκα γὰρ τὸ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γινόμενον καὶ μὴ πανταχοῦ ἀληθεῦον, μετέχον μέντοι μᾶλλον ἀληθείας ἢ ψεύδους, πιθανόν ἐστι· τὸ δὲ ἐπ' ἔλαττον μετέχον τῆς ἀληθείας ἀπίθανον· τὸ δὲ ἐπίσης οὐ πιθανόν, ἀλλ' ἀμφιβαλλόμενον. τὰ δὲ παραδείγματα σαφέστερον ποιήσουσι τὸ λεγόμενον· τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος οἷσπερ ἥδεται ξυνών· τοῦτο πιθανόν ἐστὶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γινόμενον, καὶ κατὰ τοῦτο πλεον ἀληθείας ἢ ψεύδους μετέχει· ὁρῶμεν γὰρ, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοιοῦτοί εἰσιν οἱ ἄνθρωποι, οἱ τοι γυμνάζονται ὄντες ἐκεῖνοι, ὧν ταῖς ὁμιλίαις καὶ ταῖς διατριβαῖς χαίρουσιν.

3.737 ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ διαψεύδεται· βασιλεῖς γὰρ πολλάκις ἥδονται τεχνίταις τισὶν, οὐ τοιοῦτοι τὸν τρόπον ὄντες, οὔτε τᾶλλα τῶν ἐπιτηδευμάτων ἔχοντες. καὶ Ἡρώδης ὁ τετράρχης, ὡς τὸ ἱερὸν φησιν εὐαγγέλιον, ἀκούων Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ πολλὰ ἐποίει καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουεν· ἀλλ' ἦν φονεὺς καὶ παράνομος. πάλιν πολλοὶ παρὰ Χριστιανοῖς ὄντες βάρβαροι, οἷσπερ ἥδονται Χριστιανοὶ, μὴ τοιοῦτοι τυγχάνοντες. πάλιν ἐνδέχεται τίνα ἀσθενῆ συνόντα τισὶ ῥωμαλέοις συγγενέσιν ἥδεσθαι μὲν αὐτοῖς τοιοῦτοις οὖσιν, οὐ μὴν καὶ αὐτὸν ῥωμαλέον εἶναι. ἢ πάλιν ἐνδέχεται τίνα πατέρα γηραιὸν, μηδαμῶς περὶ λόγους ἐσπουδακότα, ἥδεσθαι μὲν τοῖς

υίοις φιλοσοφοῦσιν, οὐ μὴν καὶ αὐτὸν φιλόσοφον εἶναι. καὶ ἄλλως δὲ εἰκὸς τινα κατὰ τι συνηδόμενόν τινα κατ' ἄλλο διαφέρεισθαι πάλιν καὶ ἄχθεσθαι· καὶ οὐ τοῖς πράγμασι μόνον διοριστεὶν αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ τοῖς καιροῖς· νῦν μὲν γὰρ ἤδεταί τις, νῦν δὲ πάλιν ἄχθεται· καὶ οὐ τοιοῦτός ἐστιν αἰεὶ, ἀλλὰ καὶ δι' ἡντιναοῦν πολλὰκις αἰτίαν ἤδεταί. τὸ γοῦν ἀληθεῦς ἐν καιρῷ καὶ δι' ὠρισμένας τινὰς αἰτίας πιθανὸν οὐκ ἀληθές. τὸ δὲ αἰεὶ καὶ ἐπὶ πάντων καιρῶν καὶ πραγμάτων καὶ διὰ πᾶσαν αἰτίαν οὕτω συμβαῖνον ἀληθές. ἔτι καὶ τοῦτο ἀληθές ἐστιν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲν, οὐκ αἰεὶ δὲ γινόμενον· οἱ τῶν μειζόνων ὀρεγόμενοι καὶ τῶν μικρῶν ἀποτυγχάνουσιν. εἰ γὰρ ἀναγκαῖον ἦν ταῦτα οὕτως ἔχειν, οὐκ ἂν Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν καὶ πρὸ ἐκείνου Κύρος ὁ Πέρσης, καὶ ἔτι μετ' αὐτοὺς Αὐγουστος ὁ Ῥωμαίων ἀπὸ μικρῶν ἀρξάμενοι καὶ φιλοπονήσαντες τῆς ὅλης οἰκουμένης ἐκράτησαν· οὕτω μὲν οὖν διαφέρει τὸ πιθανὸν τοῦ ἀληθοῦς, καθ' ὃ τὸ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γινόμενον, ἔστι δ' ὅτε καὶ μὴ γινόμενόν ἐστιν ἐκ τοῦ παραδόξου· τὸ δὲ ἀληθές αἰεὶ καὶ ἐπὶ πάντων πραγμάτων καὶ διὰ πᾶσαν αἰτίαν οὕτω συμβαῖνον.

3.738 Ἀλλὰ καὶ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ ἐναντίου, τοῦ ἀπιθάνου, ἔκδηλον ἂν αὐτὸ γένοιτο. ἀπίθανον γὰρ ἐκεῖνόν φασιν, τὸ μὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γινόμενον, ἀλλὰ σπανίως καὶ ἐκ τοῦ παραδόξου· οἷον ἐπεὶ περὶ ὑπόληψίς ἐστι περὶ τῶν μητέρων, ὅτι φιλόπαιδες εἰσι, καὶ παντὸς μᾶλλον τὰ οἰκεῖα στέργουσι τέκνα, κατὰ τὸν ἐρωτηθέντα σοφὸν περὶ τούτου τὸ διὰ τί, καὶ ἀποκρινάμενον, ὅτι αἱ μὲν μητέρες πιστεύουσιν ἀναμφιβόλως εἶναι τὰ γεννώμενα ἐξ αὐτῶν, οἱ δὲ γε ἄνδρες οἴονται, ὁ λέγων περὶ τῆς Μηδείας, ὅτι τὰ οἰκεῖα τέκνα ἀπέσφαξεν, ἀπίθانا λέγειν δοκεῖ. πάλιν ὑπόληψίς ἐστι περὶ τῶν ἐν συμφοραῖς ὄντων, ὅτι ἀλγοῦσι καὶ ὀδύρονται, ἀλλ' οὐκ ἄδουσι, οὐδὲ τέρπονται ταῖς ὥδαίς· ὁ γοῦν λέγων τὸν Ἀρίονα ἐν κακοῖς ὄντα ἄσαι ἀπίθانا λέγειν δοκεῖ. καὶ πάλιν εἴ τις λέγοι, τοὺς κρεῖττονας ἐρᾶν τοῦ χειρόνος, ἀπίθانا φησὶν. πλὴν ἔστιν ὅτε καὶ ταῦτα γίνεται ἐκ τοῦ παραδόξου. τὰ οὖν πιθανὰ καὶ προτάσεις ἐνδόξους οἱ διαλεκτικοὶ νομίζουσιν· ἀληθὴ μὲν γὰρ εἰσιν, ὡς εἴρηται, καὶ πρῶτα, τὰ μὴ δι' ἐτέρων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν, ὥσπερ καὶ Ἀριστοτέλει δοκεῖ· ἐνδοξα δὲ τὰ δοκοῦντα πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς σοφοῖς. καὶ τούτοις ἢ τοῖς πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις καὶ ἐνδόξοις· τὸ δὲ πᾶσιν ἐνταῦθα κατὰ δύο σημαίνόμενα λέγεσθαι νομιστέον· ἢ γὰρ τὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀπλῶς τε καὶ ἀπολύτως δοκοῦντα φησὶν ὁ φιλόσοφος ἐνδοξα, καθάπερ ἅπασι δοκεῖ, ὅτι ἀγαθὸς ὁ θεὸς, ἡ ὑγεία, ἡ ζωὴ καὶ ὁ πλοῦτος αἰρετὰ καὶ ὠφέλιμα ἢ τὸ πᾶσι τοῖς πρὸς οὓς ἐστὶν ἡμῖν ὁ λόγος δηλονότι, ἢ ἢ μετὰ προσδιορισμοῦ τὸ λεγόμενον τοιοῦτον, ἐνδοξα δὲ τὰ δοκοῦντα πᾶσιν, ἢ μὴν τε δηλονότι τοῖς ὀρθοδόξοις καὶ κείνοις πρὸς οὓς διαλεγόμεθα, οἷον φέρε εἰπεῖν Ἰουδαίοις ἢ αἰρετικοῖς ἢ Λατίνοις. τούτοις γὰρ ἐν μέρει διαλεγόμενοι ἐκ τῶν ἅπασιν ἡμῖν ὁμοτίμως δοκούντων, δηλαδὴ τῶν θείων γραφῶν, ποιούμεθα τὴν διάλεξιν, μεταφέροντες κατ' αὐτῶν, ὅτι ἂν μὴ καλῶς φαίνονται λέγειν ἡμῖν.

3.739 τοῖς δὲ τοῦ Μωάμεδ θιασώταις διαλεγόμενοι, ἐνδόξους μὲν καὶ πρὸς ἐκείνους ποιησόμεθα τοὺς συλλογισμοὺς, πλὴν οὐκ ἐκ τῶν ἡμῖν τε καὶ ἐκείνοις δοκούντων· οὐδὲ γὰρ ἔχουσι τι κοινὸν οἱ μικρῶτατοι πρὸς τὰς θείας γραφάς, ἀλλ' ἐκ τῶν ἅπασιν τούτοις δοκούντων ποιησόμεθα τὴν διάλεξιν, προτιθέντες εἰς τὸ μέσον τὰ δόγματα τοῦ Μωάμεδ, καὶ ταῦτα ἀνασκευάζοντες ἐκ τῶν φυσικῶν ἐννοιῶν καὶ ἐκ τῶν αὐτοῖς πᾶσι δοκούντων, ὡς ψευδῆ καὶ ἀπίθανα καὶ γραϊδίῳ κωθωνιζομένων ἢ παιδαρίων κορυζόντων ληρήματα, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν οἰκειότερον κατὰ τὴν θείαν φωνήν, δαιμόνων εὐρέματα σκοτεῖνὰ καὶ διανοίας κακοδαίμονος ἀναπλάσματα· ταῦτα μὲν οὖν ἢ φωνὴ τοῦ πᾶσιν ἔχει τὰ σημαίνόμενα· πάλιν οὖν ἐπαναλαμβάνοντες λέγωμεν· ἐνδοξὰ εἰσι τὰ δοκοῦντα πᾶσι καὶ σοφοῖς καὶ χυδαίοις, οἷον ὅτι ὁ θεὸς ἀγαθός, καὶ τὸ ἀγαθὸν ὠφέλιμον, ἢ ὅτι ἡ ὑγεία καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ζωὴ αἰρετὰ· ἢ τοῖς πλείστοις δηλονότι τῶν σοφῶν καὶ χυδαίων, οἷον ὅτι ἡ ψυχὴ τιμιωτέρα τοῦ σώματος, καὶ ἡ φρόνησις πλούτου τιμιωτέρα· ἢ τὰ δοκοῦντα τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτων ἢ τὰ πᾶσι δοκοῦντα, καθάπερ ἅπαντες ἐδόξασαν οἱ σοφοί, τὰ

ψυχικά ἀγαθὰ τῶν σωματικῶν αἰρετώτερα εἶναι, ἢ τὰ δοκοῦντα τοῖς πλείστοις αὐτῶν, καθάπερ ἐδόξασαν οἱ πλείστοι, ὡς ἡ ἀρετὴ δι' ἑαυτὴν ἐστὶν αἰρετόν· οἱ γὰρ Ἐπικούρειοι διὰ τὴν ἡδονὴν αὐτὴν ἔφασαν αἰρεῖσθαι, ὥσπερ αὖ ἕτεροι διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐπακολουθοῦσαν τιμὴν ἢ τὰ χρήματα· ἢ δὴ ἔνδοξα λεκτέον τὰ δοκοῦντα τοῖς μάλιστα γνωρίμοις, ἐπὶ σοφίᾳ δηλονότι, καθάπερ τὸ εἶναι τὴν ψυχὴν ἀθάνατον, ὡς Πλάτωνι καὶ ἄλλοις δοκεῖ, καὶ Ἡράκλειτος δέ φησιν, ὡς πάντα κινοῦνται, καὶ Ἀριστοτέλης δέ φησι, τῶν ὄντων ἀπάντων δέκα εἶναι τὰ γένη, καὶ τῶν φυσικῶν ἀπάντων εἶναι ἀρχὰς τὴν ὕλην, τὸ εἶδος καὶ τὴν στέρησιν.

3.740 περὶ γὰρ τῶν φαινομένων ἐνδόξων, μὴ ὄντων δέ, λόγος ἡμῖν οὐδεὶς ἐν τῷ παρόντι· παραχρῆμα γὰρ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῖς καὶ μικρὰ συνορᾶν δυναμένοις κατάδηλος αὐτοῖς ἢ τοῦ ψεύδους ἐστὶ φύσις, οὐ τοίνυν πᾶσαν πρότασιν, οὐδὲ πᾶν πρόβλημα διαλεκτικὸν θετέον· οὐδεὶς γὰρ ἂν προτείνειε νοῦν ἔχων τὸ μηδενὶ δοκοῦν· ὅπερ ἐστὶν, εἰ χρήσιμόν ἐστι τὸ ὑγιαίνειν ἢ μὴ· ἀλλ' οὐδὲ τὸ πᾶσι φανερόν ἢ τοῖς πλείστοις· τίς γὰρ οὕτως ἡλίθιος, ὡς ζητεῖν, εἰ τὸ μέλι γλυκὺ τοῖς κατὰ φύσιν διακειμένοις ἐστί. τὰ μὲν γὰρ πᾶσι δοκοῦντα λόγων ἀπορίαν ἡμῖν οὐ παρέχεται· τὰ δὲ μηδενὶ δοκοῦντα τίς ἂν ὁμολογήσειεν; ἐστὶν οὖν πρότασις διαλεκτικὴ ἐρώτησις ἐνδοξος ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς σοφοῖς καὶ τούτων ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις μὴ παράδοξος· θεὸς γὰρ ἂν τις τὸ δοκοῦν τοῖς σοφοῖς, ἐὰν μὴ ἐναντίον ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις ᾗ, καθάπερ ὁ τοῦ Ζήνωνος λόγος, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς οὔσι κίνησις ἢ ὡς Ἀντισθένης ἔλεγεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν· ἢ κατὰ τὸν Ἡρακλείτου λόγον, τὰ ἐναντία ταυτά· τοιοῦτον καὶ τὸ Παρμενίδου δόγμα, ὅτι τὸ ὄν ἐν καὶ ἀκίνητον. ταῦτα γὰρ παράδοξα ὄντα καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἐναντιούμενα δόξαις, οὐδεὶς ἂν ὁμολογήσειεν. εἰσὶ δὲ προτάσεις διαλεκτικαὶ καὶ τὰ τοῖς ἐνδόξοις ὅμοια· εἰ γὰρ ἐνδοξον τὸ τὴν αὐτὴν εἶναι τῶν ἐναντίων ἐπιστήμην· ὑγίειν γὰρ καὶ νοσερῶν ἐστὶν ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη, ἱατρικὴ δηλαδὴ καὶ ἀριθμητικὴ ἀρτίου καὶ περιττοῦ, καὶ μουσικὴ ἐμμελῶν καὶ ἐκμελῶν, καὶ γυμναστικὴ εὐεκτικῶν τε καὶ μὴ· καὶ τὸ αἰσθῆσιν τὴν αὐτὴν εἶναι τῶν ἐναντίων ἐνδοξον ἂν φανείη· τὸ γὰρ ὅμοιον αὐταῖς ἐστὶ κατὰ ἀναλογίαν, εἶγε καὶ ἡ αἰσθησις καὶ ἡ ἐπιστήμη ὑπὸ τὴν ἕξιν τυγχάνουσιν, ἥτις ἐστὶν εἶδος ποιότητος. καὶ μὴν καὶ ἡ αἰσθησις, ὡς προεῖρηται, τῶν ἐναντίων ἐστὶ κριτικὴ· ἢ τε γὰρ ἀφὴ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ καὶ ἡ ὄρασις ὁμοίως.

3.741 τοῦ δ' αὐτοῦ λόγον θετέον καὶ τὴν ἐπιστήμην μὴ πλανᾶσθαι περὶ τὰ ἐπιστητὰ, καὶ τὴν αἰσθησιν περὶ τὰ αἰσθητὰ· ἐκάτερα γὰρ τούτων ὑπὸ τὴν ἕξιν τελεῖ. καὶ εἰ μίαν ἀριθμῶ γραμματικὴν εἶναι, καὶ αὐλητικὴν μίαν· εἰ δὲ πλείους γραμματικάς, καὶ αὐλητικάς πλείους· πάντα γὰρ ὅμοια καὶ συγγενῇ ταῦτα ἔοικεν εἶναι· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τοῖς ἐνδόξοις ἐναντία κατὰ ἀντίφασιν προτεινόμενα ἐνδοξα φανεῖται· εἰ γὰρ ἐνδοξον, ὅτι δεῖ τοὺς φίλους εὖ ποιεῖν, ἔστι δὲ τούτῳ ἐναντίον μὲν, ὅτι δεῖ κακῶς ποιεῖν αὐτοὺς, κατὰ ἀντίφασιν δὲ, ὅτι μὴ δεῖ κακῶς ποιεῖν τοὺς φίλους, καὶ τοῦτ' ἂν εἴη ὁμοίως ἐνδοξον. ἐνδοξον δὲ καὶ ἐν παραβολῇ φανέται καὶ τὸ ἐναντίον περὶ τοῦ ἐναντίου· οἷον εἰ δεῖ τοὺς φίλους εὖ ποιεῖν καὶ τοὺς ἐχθροὺς κακῶς. δηλον δὲ, ὅτι καὶ ὅσαι δόξαι κατὰ τέχνας εἰσὶ, διαλεκτικαὶ προτάσεις εἰσὶ. συγχωρήσειε γὰρ ἂν τις τὰ δοκοῦντα τοῖς ὑπὲρ τούτων ἐπεσκεμμένοις, οἷον περὶ μὲν τῶν ἐν ἱατρικῇ ὡς ὁ ἰατρός, περὶ δὲ τῶν ἐν γεωμετρίᾳ ὡς ὁ γεωμέτρης, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. αὐτίκα γὰρ τις περὶ μὲν τῶν ἐν ἱατρικῇ συγχωρήσειε τῇ Ἱπποκράτους δόξῃ, λέγοντος, αἱ ὕγραί δίαται σύμφοροι τοῖς πυρέττουσιν· ὅπερ ἥρτηται τοῦ κοινοῦ ἀξιώματος ἐκείνου, τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα· εἰ γὰρ ὁ πυρετὸς ξηραίνει, δηλον ὅτι τὸ ἐναντίον ἢ ὑγρότης ὑγρανεῖ· καὶ εἰ τὸ ἄπεπτον νόσον γεννᾷ καὶ ἀσθενῇ τὴν φύσιν ποιεῖ, τὸ ἤδη πεπεμμένον δηλοῖ ῥωσθῆναι τὴν φύσιν· καὶ διὰ τοῦτο δεῖ τότε τὰ πρὸς θεραπείαν προσάγειν. Περὶ δὲ τῶν ἐν γεωμετρίᾳ θεῖται τις ἂν, ὡς ὁ γεωμέτρης φησὶν, ὅτι τὰ ἀπὸ μειζόνων γωνιῶν ὀρώμενα καὶ μείζονα ὁράται, τὰ δὲ ἀπὸ ἐλαττόνων ἐλάττονα. πρόβλημα δέ

ἐστὶ διαλεκτικὸν θεώρημα τὸ συντεῖνον ἢ πρὸς αἵρεσιν καὶ φυγὴν, ἢ πρὸς ἀλήθειαν καὶ γνῶσιν, ἢ αὐτὸ, ἢ ὡς συνεργὸν πρὸς τι ἕτερον τῶν τοιούτων.

3.742

καὶ πρὸς αἵρεσιν μὲν καὶ φυγὴν ἐστὶ συντεῖνον τοῦτο, πότερον ἢ ἡδονὴ αἰρετὸν ἢ οὐ, καὶ πότερον ὁ πλοῦτος ἀγαθὸν ἐστὶν ἢ κακὸν· ταῦτα γὰρ τῶν ἠθικῶν ὑπάρχοντα, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, οὐ δι' ἄλλο τι ζητεῖται παρ' ἡμῶν, ἢ ἵνα τὸ μὲν ἀγαθὸν ἐλώμεθα, τὸ δὲ κακὸν ἐκφύγωμεν. πρὸς ἀλήθειαν δὲ καὶ γνῶσιν συντείνοντα εἰσὶ θεωρήματα τὰ φυσικά· ἐν γὰρ τούτοις οὐ τοῦ ἐλέσθαι καὶ φυγεῖν ἔνεκεν, ἀλλὰ τοῦ γινῶναι τὴν ἀλήθειαν μόνον ἐστὶν ἡ ζήτησις· οἷον πότερος ὁ κόσμος αἴδιος ἢ οὐ. πότερον ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, ἢ οὐ. καὶ ταῦτα μὲν δι' ἑαυτὰ ζητεῖται παρ' ἡμῶν, ἵνα γινώσκηται· τὰ δὲ λογικὰ προβλήματα οὐ δι' ἑαυτὰ, ἀλλ' ὡς πρὸς ἕτερον τι συντείνοντα. τὸ γὰρ ζητεῖν, πῶς αἱ προτάσεις ἀντιστρέφονται, καὶ ποσαχῶς ἀντίκειται τὰ ἀντικείμενα, καὶ εἰ τρία σχήματά εἰσι, καὶ εἰ ἐν ἐνὶ τῶν τριῶν σχημάτων πᾶς συλλογισμὸς γίνεται· ταῦτα πάντα τὰ λογικά τε καὶ ὀργανικά καλούμενα, ἃ διὰ τὴν ἀποδεικτικὴν καὶ διαλεκτικὴν καὶ σοφιστικὴν μέθοδον παρ' ἡμῶν ἐξετάζεται, κατὰ τὸ αὐτὸ σημαινόμενον λέγεται, καὶ ἡ λογικὴ πραγματεία Ἀριστοτέλους, ὡς διδάσκουσα περὶ ἀποδείξεως καὶ ἄλλων τινῶν συμβαλλομένων πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὔρεσιν καὶ πρὸς πᾶσαν φιλοσοφίαν. ἔστιν οὖν, ὡς εἴρηται, τὸ διαλεκτικὸν πρόβλημα τοιοῦτον. ἔτι πρὸς τοῖς εἰρημένοις διαλεκτικόν ἐστὶ πρόβλημα, περὶ οὗ ἢ οὐδετέρως οἱ ἄνθρωποι δοξάζουσι, καθάπερ περὶ τῶν ἀστέρων, εἴτε περιττοὶ εἰσιν εἴτε ἄρτιοι· ἢ καὶ ἐναντίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς, καὶ τὸ ἀνάπαλιν ἢ ἐκάτεροι αὐτοὶ ἑαυτοῖς· τὸ μὲν γὰρ εἶναι τὴν εὐτυχίαν τῆς εὐβουλίας αἰρετώτερον οἱ πολλοὶ δοξάζουσι, τὸ δὲ ἐναντίον οἱ σοφοί. ἔτι οἱ μὲν πολλοὶ τὴν ὑγίαν τῆς ἀρετῆς αἰρετώτερον ἐδόξασαν εἶναι, οἱ δὲ σοφοὶ τὴν ἀρετὴν. τὸ γοῦν πότερον ἡ ὑγεία τῆς ἀρετῆς αἰρετώτερον, διαλεκτικόν ἐστὶ πρόβλημα. ἐναντίως δὲ δοξάζουσιν οἱ τε σοφοὶ ἑαυτοῖς καὶ οἱ πολλοὶ κατὰ ταῦτα.

3.743

οἱ μὲν γὰρ τῶν σοφῶν λέγουσιν εἶναι εἰμαρμένην καὶ ἐξ ἀνάγκης πάντα γίνεσθαι, οἱ δὲ οὐ· καὶ οἱ μὲν λέγουσι τὴν ψυχὴν εἶναι θνητὴν, οἱ δὲ ἀθάνατον. ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν πολλῶν οἱ μὲν τὴν ὑγίαν αἰρετωτέραν τοῦ πλούτου ἐδόξασαν, οἱ δὲ τὸ ἀνάπαλιν· καὶ οἱ μὲν ἰσχὺν τοῦ κάλλους, οἱ δὲ τοῦναντίον. ἔστι δὲ προβλήματα διαλεκτικά καὶ ὧν εἰσιν ἐναντίοι συλλογισμοί· ἀπορίαν γὰρ ἔχει, πότερον οὕτως ἔχει ἢ οὐχ οὕτως, διὰ τὸ περὶ ἀμφοτέρων εἶναι λόγους πιθανούς. τὴν γὰρ ἡδονὴν ἐστὶ καὶ ὡς ἀγαθὸν συλλογίσασθαι, καὶ ὡς κακὸν, καὶ ἀμφοτέρα διὰ λόγων πιθανῶν ὅθεν ἀπορεῖν ἐστὶ, ποτέρῳ ἢ τις προστιθεῖ. καὶ κατασκευάζεται μὲν, ὡς ἀγαθὸν ἐστὶν, οὕτω. τῆς ἡδονῆς πάντα ἐφίεται· οὗ δὲ πάντα ἐφίεται, ἀγαθόν· ἢ ἡδονὴ ἄρα ἀγαθόν. πάλιν ἐστὶ δεῖξαι, ὡς οὐκ ἀγαθόν, οὕτως· τὸ ἀγαθὸν ἀγαθοὺς ποιεῖ· ἢ ἡδονὴ ἀγαθοὺς οὐ ποιεῖ· ἢ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἀγαθόν· ἀλλὰ καὶ περὶ ὧν λόγον οὐκ ἔχομεν ἀποδοῦναι ὡς ὄντων μεγάλων, χαλεπὸν ἐν τούτοις εὔρεῖν ἡγούμενοι τὸ διὰ τί καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀστέρων λέγω, πότερόν εἰσιν ἄρτιοι ἢ περιττοὶ, καὶ τῆς μαγνήτιδος λίθου, πῶς ἔλκει τὸν σίδηρον, καὶ ἔτι πότερον ὁ κόσμος αἴδιος ἢ οὐ. καὶ ταῦτα διαλεκτικὰ προβλήματα θετέον. ἐπεὶ καὶ τὰ τοιαῦτα ζητήσκειν ἂν τις ἐξεταστικὴ γὰρ οὕσα ἢ διαλεκτικὴ, πρὸς τὰς ἀπασῶν τῶν μεθόδων ἀρχὰς ὁδὸν ἔχει· καὶ γὰρ οὖν οὐδὲ τοῦτο παροπτέον ἐν τῷ παρόντι, ὅτι πρὸς τρία ταῦτα χρήσιμος ἢ διαλεκτικὴ, πρὸς γυμνασίαν, πρὸς τὰς ἐντεύξεις, πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας· ὅτι μὲν οὖν πρὸς γυμνασίαν χρήσιμος, καταφανὲς ἐξ αὐτῶν· μέθοδον γὰρ ἔχοντες ῥᾶον περὶ τοῦ προτεθέντος εἰπεῖν δυνησόμεθα. πρὸς δὲ τὰς ἐντεύξεις, διότι τὰς τῶν πολλῶν κατηριθμημένοι δόξας οὐκ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐκ τῶν οἰκείων δογμάτων ὁμιλήσομεν πρὸς αὐτοὺς μεταβιβάζοντες ὅ τι ἂν μὴ καλῶς λέγειν ἡμῖν φαίνονται· πρὸς δὲ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας, διότι δυνάμενοι πρὸς ἀμφοτέρα διαπορεῖσθαι, ῥᾶον ἐν ἐκάστοις κατοψόμεθα τὸ ἀληθές τε καὶ μὴ.

3.744 ἔτι δὲ πρὸς τὰ πρῶτα τῶν περὶ ἐκάστην ἐπιστήμην ἀρχῶν· ἐκ μὲν γὰρ τῶν οἰκείων τῶν κατὰ τὴν προτεθεῖσαν ἐπιστήμην ἀρχῶν ἀδύνατον εἰπεῖν τι περὶ αὐτῶν, ἐπειδὴ πρῶται ἀρχαὶ ἀπάντων εἰσιν, διὰ δὲ τῶν περὶ ἕκαστα ἐνδόξων ἀνάγκη περὶ αὐτῶν διελθεῖν. αὐτίκα γὰρ περὶ τῶν γεωμετρικῶν ἀρχῶν, ἡγουν τοῦ σημείου τῆς γραμμῆς καὶ τῆς ἐπιφανείας οὔτε ὁ γεωμέτρης δύναται ταύτας ἀποδείξει· πῶς γὰρ εἴη ἐκ προτέρων ἀποδείξει τὰ πρῶτα; πασῶν γὰρ ἐπιστημῶν αἱ ἀρχαὶ ἀναπόδεικτοι· οὔτε μὴν ὁ διαλεκτικός ἐκ τῶν κατὰ γεωμετρίαν ἀρχῶν δυνηθεῖη ἂν αὐτὰς ἀποδείξει, ἐπεὶ μήτε γεωμέτρης ἐστὶν ὠρισμένος, καὶ ἅμα τοῦτο ἀδύνατον, διὰ δὲ τῶν περὶ ταῦτα ἐνδόξων ποιήσεται τὸν λόγον. ἐρεῖ γὰρ, ὅτι πᾶν τὸ περατοῦν τοῦ περατουμένου λείπεται μιᾷ διαστάσει· οἷον πέρας ἐστὶ παντὸς σώματος ἡ ἐπιφάνεια. εἰ τοίνυν πᾶν σῶμα τρεῖς ἔχει τὰς διαστάσεις, μῆκος, βάθος τε καὶ πλάτος, τὸ περατοῦν αὐτὸ, δηλονότι ἡ ἐπιφάνεια, διχῇ διαστατὸν ἔσται, μῆκος μόνον ἔχουσα καὶ πλάτος· πάλιν τῆς ἐπιφανείας πέρας ἐστὶν ἡ γραμμή· οὐκοῦν μίαν ἔχει μόνον τὴν κατὰ μῆκος διάστασιν. τῆς δὲ γραμμῆς πέρας ἐστὶν ἡ στιγμή· ὥστε, μηδενὸς ὑπολειπομένου, ἔσται ἡ στιγμή ἀδιάστατος, εἴτουν ἀμερῆς. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν τῆς ἀριθμητικῆς ἀρχῶν ποιούμενος τὸν λόγον ἀποδείξει, ὅτι ἀμερῆς ἐστὶν ἡ μονάς, οὕτως. ὥ καταμετρεῖται πᾶς ἀριθμὸς, ἐκεῖνο ἐλάχιστόν ἐστιν ἐν ἀριθμῶ· μονάδι δὲ καταμετρεῖται πᾶς ἀριθμὸς· ἐλάχιστον ἄρα ἐν ἀριθμῶ ἡ μονάς, καὶ ἀμερῆς ἄρα· ἢ καὶ οὕτως. ὁ ἐν ἀριθμῶ ὂν μὴ ἐστὶν ἀριθμὸς, τοῦτο ἀδιαίρετόν ἐστι· τοιοῦτον δὲ ἡ μονάς οὐκοῦν ἀδιαίρετον. οὕτω μὲν οὖν ἐκ τῶν περὶ ἕκαστα ἐνδόξων ἡ διαλεκτικὴ ποιεῖται τὸν λόγον, καὶ περὶ τῶν καθ' ἐκάστην ἐπιστήμην ἀρχῶν.

3.745 οὐ δεῖ δὲ πᾶν πρόβλημα οὐδὲ πᾶσαν θέσιν ἐπισκοπεῖν, ἀλλ' ἢν ἀπορήσειεν ἄν τις τῶν λόγου δεομένων, καὶ μὴ κολάσεως ἢ αἰσθήσεως· οἱ μὲν γὰρ ἀποροῦντες, πότερον δεῖ τὸν θεὸν τιμᾶν καὶ τοὺς γονέας ἀγαπᾶν, ἢ οὐ, κολάσεως δέονται· οἱ δὲ, πότερον ἢ χιῶν λευκὴ ἢ οὐ, αἰσθήσεως. οὐδὲ δὴ οὖν σύνεγγυς ἢ ἀπόδειξις, οὐδὲ τῶν λίαν πόρρω. τὰ μὲν γὰρ προφανῆ καὶ γνώριμον ἔχει τὴν ἀπόδειξιν, οἷον διὰ τί ὁ ἄνθρωπός ἐστι ζῶον, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἀπορίαν ἔχει τὸ ζητούμενον. τὰ δὲ διὰ πολλῶν ἀποδεικνύμενα λόγων, καὶ διὰ τοῦτο ἀσαφῆ τε ὄντα καὶ δύσγνωστα, πλείονα τὴν ζήτησιν ἔχουσιν, ἢ κατὰ γυμνασίαν τῆς διαλεκτικῆς. ἔξομεν δὲ τελέως τὴν μέθοδον, ὅταν ὁμοίως ἔχωμεν, ὥσπερ ἐπὶ ῥητορικῆς καὶ ἰατρικῆς καὶ τῶν τοιούτων δυνάμεων. οὔτε γὰρ ὁ ῥητορικός ἐκ παντὸς τρόπου πείσει, οὔτε ὁ ἰατρικός ὑγιάσει· ἀλλ' ἐὰν τῶν ἐνδεχομένων μηδὲν παραλίπη, ἱκανῶς αὐτὸν ἔχειν τὴν ἐπιστήμην φήσομεν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ποιητικῶν τεχνῶν, οἰκοδομικῆς φημι καὶ χαλκευτικῆς καὶ τεκτονικῆς οὐχ οἷόν τε ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ, πλήν εἰ μὴ κατὰ τινὰ τύχην, καὶ τοῦτο σπανίως, διὰ τὸ τὴν ὕλην ὑποκεῖσθαι τῷ θελήματι τοῦ τεχνίτου, καὶ μὴ ἀντιπράττειν ὅπως οὖν, ἄψυχον οὖσαν καὶ ἀπροαίρετον. ἐπὶ δὲ τῶν στοχαστικῶν δυνάμεων, ῥητορικῆς φημι καὶ διαλεκτικῆς καὶ τῶν ἄλλων, ὅσαι τὰ ἀντικείμενα δύνανται, οὐ πανταχοῦ τὸ κράτος ἐπακολουθεῖ, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ γίνεται τοῦ τέλους ἀποτυχία. καὶ τὸ αἴτιον ἢ φύσις τῶν ὑποκειμένων· τό τε γὰρ σῶμα τρεπτὸν καὶ ἀλλοιωτὸν κατὰ φύσιν ὑπάρχον, οὐχ ὑπέκει ταῖς κατὰ τὴν τέχνην θεραπείαις πολλάκις, ἀλλὰ μοχθηρίας περιουσίᾳ πρὸς τὴν τέχνην ἀντιπράττει, νικωμένου τοῦ κρείττονος ὑπὸ τοῦ χείρονος, καὶ ἢ τῶν ἀνθρώπων προαίρεσις, μωρίας δεχομένη μεταβολὰς, καὶ πρᾶγμα οὔσα, καθὰ φησι Δημοσθένης, ἀσταθμητότατον πάντων καὶ ἀσυνετώτατον, ὥσπερ ἐν θαλάττῃ πνεῦμα ἀκατάστατον, ὅταν τύχῃ κινούμενον, οὐ δύναται παρακολουθεῖν πολὺν τινὰ χρόνον τοῖς ἐκ λογισμοῦ λεγομένοις ἢ φαινομένοις εἶναι καλοῖς, ὥστε οὐ παρὰ τὸν λέγοντα ἢ ὑγιάζοντα ἢ ἀποτυχία, ἀλλὰ παρὰ τὴν φύσιν τῶν ὑποκειμένων ταῖς τοιαύταις δυνάμεσιν.

3.746 ἀπαιτούμεθα δ' οὖν ὅμως τὰ παρ' ἑαυτῶν ἅπαντα εἰσφέρειν. διαφέρει δὲ τὸ πρόβλημα καὶ ἡ πρότασις τῷ τρόπῳ. οὕτω μὲν γὰρ ῥηθέντος, ἄρα γε τὸ ζῶον πεζὸν δίπουν ὀρισμός ἐστιν ἀνθρώπου, ἢ οὐ; καὶ πότερον τὸ ζῶον γένος ἐστὶν αὐτοῦ, ἢ οὐ; πρόβλημα γίνεται. ὁμοίως δὲ

καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. πᾶσα γὰρ πρότασις καὶ πᾶν πρόβλημα ἢ ἴδιον ἢ γένος ἢ ὅρον ἢ συμβεβηκὸς δηλοῖ· καὶ γὰρ καὶ τὴν διαφορὰν ὡς οὖσαν γενικὴν ὁμοῦ τῷ γένει τακτέον. ὥστε εἰκότως ἴσα τῷ ἀριθμῷ τὰ προβλήματα καὶ αἱ προτάσεις εἰσὶν· ἀπὸ πάσης γὰρ προτάσεως πρόβλημα ποιήσεις μεταβαλὼν τῷ τρόπῳ. οὕτως μὲν οὖν καὶ περὶ διαλεκτικῆς τὰ πρόσφορα τῇ ὑποθέσει ἀποδεδώκαμεν, ἀρχὴν ποιησάμενοι τῶν ὑπὲρ αὐτῆς λόγων τὸ ταῦτόν τοῦ πιθανοῦ πρὸς τὰς ἐνδόξους προτάσεις· καὶ οἶμαι τοῖς φιλομαθέσι καὶ φιλοκάλοις μὴ περιττὸν ἡμῶν δόξειν τὸ σπούδασμα. Ἐπεὶ τοίνυν ἀποδέδεικται ἡμῖν διὰ πλειόνων λόγων, τί τέ ἐστι τὸ πιθανόν, καὶ τί τὸ ἀληθές, καὶ ὅτι ταῦτόν ἐστι τὸ πιθανὸν ταῖς ἐνδόξοις προτάσεσιν, ἔνδοξα δὲ εἰσι τὰ δοκοῦντα πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτων μάλιστα τοῖς ἐπὶ σοφίᾳ γνωριμωτέροις, γνωριμώτατοι δὲ πάντων ἐπὶ σοφίᾳ τῇ τε θεωρητικῇ καὶ πρακτικῇ τυγχάνουσιν ὄντες οἱ τῆς αὐτοσοφίας τε καὶ αὐτοαληθείας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ, μαθηταί, καὶ τῶν προσεχῶς αὐτὸν διαδεξαμένων ἀποστόλων διάδοχοί τε καὶ ὁπαδοὶ καὶ ὁμότροποι, Βασίλειος, Γρηγόριος καὶ Ἰωάννης, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, ὅσοι τοῦ αὐτοῦ μετεσχῆκασιν πνεύματος.

3.747 τούτους ἄρα κυρίως ὁμολογητέον χρήσασθαι τῷ πιθανῷ μετὰ ἀληθείας ἐν τοῖς οἰκείοις συγγράμμασι, καὶ τοὺς αὐτῶν λόγους μὴ πειθῶ τινα ἔχειν ἀπλῶς, ἀλλὰ πειθανάγκην ἄρρητόν τε καὶ ἀνεκδιήγητον, καὶ φατέον καὶ πιστευτέον, καὶ ὃ φησί τις τῶν ἁγίων περὶ τοῦ Χρυσοστόμου πατρὸς, τοῦτο κατὰ κοινὸν περὶ πάντων εὐκαιρὸν ἀποφήνασθαι, ὡς τὰ θεῖα τούτων συγγράμματα ἐν μίξει τοῦ ἀληθοῦς τε καὶ τοῦ πιθανοῦ μεμεσουρημένα τυγχάνουσιν. ἔφη ὁ Τισίας, διλημμάτων χρησάμενος πρὸς τὸν οἰκεῖον διδάσκαλον· δικάζομαί σοι περὶ τῶν μισθῶν· καὶ, εἰ μὲν πείσω μὴ δοῦναί με μισθοὺς, ὡς πείσας οὐκ ἂν δώσω· εἰ δὲ μὴ ἰσχύσω πείσαι, πάλιν οὐκ ἂν δώσω· οὐ γὰρ ἐδιδάχθην παρὰ σοῦ τὸ πείθειν· ὁ δὲ Κόραξ ἀντέστρεψεν αὐτόν· δικάζομαί σοι ἀγῶ· καὶ εἰ μὲν πείσω λαβεῖν με μισθοὺς, ὡς πείσας λήψομαι· εἰ δὲ μὴ πείσω, καὶ οὕτως ὀφείλω λαβεῖν, ὅτι τηλικούτους ἐξέθρεψα μαθητάς, ὥστε τῶν διδασκάλων ἐπικρατεῖν· ὅθεν ἀπορήσαντες οἱ δικασταὶ ἀνεβόησαν.

3.748 κακοῦ κόρακος κακὸν ὦδον, ἥγουν δεινοῦ διδασκάλου δεινότερος ὁ μαθητής. Ὅτι κατὰ φύσιν προτάττεται τὸ συμβουλευτικὸν τῶν λοιπῶν δύο εἰδῶν, δείκνυται καὶ ἐκ τῆς τοῦ παντὸς ἀρχαιογονίας· καθὼ θεὸς πρῶτον βουλευσάμενος, θεοπρεπῶς δὲ τοῦτο νοητέον, ἐπὶ τὴν δημιουργίαν ἦλθε τοῦ τιμιωτάτου κτίσματος, δηλονότι τοῦ ἀνθρώπου· εἴθ' οὕτως ἐπὶ τοὺς τῶν δημιουργημάτων ἐπαίνους· εἶδε γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. ἄλλως τε καὶ τὸν νόμον πρῶτον δεδωκὼς τῷ Ἀδὰμ, ὅπερ ἐστὶ τῆς κατὰ νόμου εἰσφορὰν πραγματικῆς ἴδιον, ἥτις ὑπὸ τὸ συμβουλευτικὸν εἶδος ἀνάγεται. ὕστερον ἐπὶ τὴν τοῦ παρανομήσαντος ἦλθε δίκην, ὅπερ ἐστὶ τοῦ δικανικοῦ.